

Doe stille voort ...

Leterme tussen institutie en ideaal

Brecht Arnaert

In het VRT-journaal van zaterdag 20 december gingen reporters op pad naar de verschillende uithoeken van Vlaanderen om te zien wat de man in de dorpsstraat dacht over de gebeurtenissen rond dé man van het moment in de Wetstraat, Yves Leterme. Na anderhalf jaar volle crisis met de meest onwaarschijnlijke wendingen viel de regering Leterme-I op vrijdagavond 19 december. Het als een mirakel beschouwd kunnen worden indien men nog één burger had kunnen vinden die iets zinnigs over de situatie kon zeggen, vooral wanneer de meest doorwinterde politieke commentatoren er nog nauwelijks in slagen om een overzichtelijke analyse te maken.

Wat moesten we dan verwachten van de man in de straat? Juist ja: men begrijpt het niet meer, en de Vlaming bedenkt voorwendsels. In Antwerpen; “Leterme menier, ze emmen et em nie gemaakkelijk gemokt.” zowel als in West-Vlaanderen: “Ze zyn der ollemoale teege. E Westvloaming meugt gi iêste minister zyn.” Die uitspraken vertellen meer over de geïnterviewden zelf dan over Leterme. Mislukkingen van een ander worden gerationaliseerd volgens het eigen zelfbeeld. Dat van de underdog, die van degene die steeds vuisten in zijn zakken moet maken, die er normaal zou moeten komen met hard werken, maar steeds door de omgeving miskend en gesaboteerd wordt.

Dat is het overheersende beeld over Leterme. Niet als iemand die zijn principes opzij gezet heeft om aan de macht te kunnen deelnemen. Niet als iemand die zijn verkiezingsbeloftes verbroken heeft. Niet als iemand die tegen alle signalen in vastklampt aan de macht. Nee, Leterme is een sukkelaar, en wij als kiezers moeten zorgen dat zijn persoonlijke schade bij de volgende verkiezingen beperkt blijft. We gaan hem steunen, onzen Yves.

Dit zelfbeeld, deze manier van denken is iets dat sinds generaties overgeleverd wordt en diepgeworteld zit in onze mentaliteit. “Geslagen maar content”, zo noemde Lode Claes het al. En omgekeerd is ook het politieke zelfbeeld van de volksvertegenwoordiger slechts een doorslagje van de gemeenschap die hij vertegenwoordigt. Er zit iets van waarheid in de uitspraak dat het volk de leiders krijgt die het verdient. Mensen kiezen vaak politici naar hun eigen beeld en politici geven vorm op hun beurt vorm aan de samenleving volgens die verwachtingen. Een verandering van mentaliteit is dus een zeer traag proces.

Het politieke zelfbeeld van de Vlaming is dus nog steeds niet dat van een winnaar, maar dat van een slachtoffer. Van wie succesvol is gebleken in zijn politieke carrière, wordt vermoed dat ie daarin geslaagd is door zich goed aan te passen aan het bestaande kader, niet omdat het een persoon zou zijn met een uitgesproken, inspirerende visie. Pas je aan, hou je gedeisd, werk hard en “Doe stille voort”. Het is alsof Gezelle (1830 – 1899) nog leeft. Het vertelt zoveel over onze natie, die doorheen de geschiedenis bij elke poging tot zelfverheffing op tijd en stond een pedagogische tik

kreeg van het regime. Ook deze keer: zelfs de man van 800 000 stemmen (796 521 om precies te zijn) kan in dit land niets veranderen. Leg u er maar bij neer.

Het is in deze setting dat het handelen van Leterme geëvalueerd moet worden. Is de toestand zoals ie nu is volledig zijn eigen verantwoordelijkheid? Of is hij ook slechts figurant op een scène met een Belgisch decor dat zijn bewegingsvrijheid in grote mate bepaalt? Een goede analyse van de prestaties van een politicus tracht uit te zoeken welk deel van de situatie te wijten is aan institutionele aspecten waarbinnen die politicus moest functioneren, en welk deel van de toestand voortvloeit uit eigen keuzes, die gemaakt zijn op persoonlijke verantwoordelijkheid.

Een juist oordeel vellen over Yves Leterme is dan ook zeer complex. De karaktermoord in De Morgen van 20 december is dus intellectueel onhygiënisch. Er wordt quasi enkel gefocust op de persoonlijke mislukking, en niet op de institutionele setting die die mislukking mee bepaald heeft. Maar wat hadden we mogen verwachten van een krant die net geen rouwbandje op de voorpagina aanbracht toen op 11 juni 2007 bleek dat paars het pleit verloren had ... .

In wat volgt wordt geprobeerd die institutionele component te onderscheiden van de idealistische. In welke mate verhinderden de ijzeren instituties van het Belgische bestel hem uit te voeren wat hij beloofd had aan zijn kiezers? En wat is daarnaast de eigen verantwoordelijkheid van Leterme in de keuzes die hij zelf gemaakt heeft ten opzichte van zijn eigen idealen? In welke mate is het toneelstuk dat wij nu op TV zien het gevolg van het decor, dan wel van de acteurs? Is alles misgelopen omwille van Leterme? Of is het mislukken van bepaalde politieke opties eigen aan het systeem?

Het is duidelijk dat deze vragen complexer zijn dan het bevattingsvermogen van de gemiddelde kerstmarktbezoeker. In die zin is het interviewen van “de man in de straat” een gimmick. Het consulteren van de toevallige passant als legitimering van een journalistieke analyse, het is een verplicht nummertje geworden. Maar het zegt niets over de diepere oorzaken.

De staatshervorming

Op 14 juli 2008 doet Leterme een opmerkelijke uitspraak: “De limieten van het federaal bestel zijn bereikt”. En dat is ook zo. Op dat moment had hij bijna een jaar onderhandeld, was Reynders gepasseerd als informateur (13 juni – 4 juli), Dehaene als koninklijk bemiddelaar (5 juli – 16 juli), Leterme zelf als formateur (17 juli – 23 augustus), Van Rompuy als koninklijke verkenners (29 augustus – 28 september), Leterme opnieuw als formateur (29 september – 1 december), Verhofstadt als uittredend premier met meer bevoegdheden (3 december – 16 december), Verhofstadt als formateur (17 december – 20 december), Verhofstadt als premier van een interim-regering (21 december 2007 – 19 maart 2008), en Leterme tenslotte als definitieve premier vanaf 20 maart.

Op 15 juli gaat hij echter het ontslag aanbieden van zijn regering, nadat een ultimatum om tot een oplossing te komen, verlopen was. Wat is de eigen verantwoordelijkheid voor de mislukking daarvan, en wat is de rol van de instellingen, de instituties? Op het vlak van de staatshervorming is de institutionele component zeer duidelijk. Zo vereist een

staatshervorming niet enkel een tweederde meerderheid over alle parlementsleden, maar ook nog eens een gewone meerderheid in de eigen taalgroep. De eerste meerderheidsregel is op zich niet zo'n probleem. Van de 150 zetels moeten 101 zetels samengebracht worden achter één voorstel tot hervorming. En ook de tweede meerderheidsregel, de vereiste van een gewone meerderheid in de eigen taalgroep, lijkt logisch.

Die twee regels op zich klinken dus zeer aanvaardbaar en apart zijn ze dat ook. Maar in combinatie met elkaar zijn ze onomwonden totalitair te noemen. Reken even mee. Als er 88 Nederlandstalige en 62 Franstalige zetels zijn, dan betekent een meerderheid in de Franse taalgroep in concreto het samenbrengen van 32 zetels. Met 31 zetels heb je dus een blokkeringsminderheid. Indien men ook aan Waalse zijde het cordon sanitaire wil respecteren, dan speelt Daniel Féret (FN) niet eens mee in het vormen van een meerderheid, waardoor een blokkeringsminderheid zelfs uit 30 zetels kan bestaan.

Dertig zetels is één vijfde van het aantal parlementairen in de Kamer. Dit betekent eigenlijk dat een verandering van de Belgische staatsstructuur een VIER VIJFDE meerderheid vereist. Zeker, staatshervormende projecten vragen in veel politieke systemen een verhoogde instemming van het parlement. Maar in geen enkele staat ter wereld bedraagt die verhoogde instemming vier vijfden van het totaal. Een tweederde meerderheid over het geheel is aanvaardbaar. Een gewone meerderheid in eigen taalgroep op zich ook. Maar in combinatie leveren ze een strategische bottleneck op voor die taalgroep die in de minderheid is. De groep die de kleinste gewone meerderheid moet leveren, bepaalt wat er gebeurt.

Dit is een totale pervertering van de democratie. Naast het garanderen van enkele grondrechten, is ook het meerderheidsbeginsel daar een hoeksteen van. In België is dit beginsel compleet onderuitgehaald, zowel in het parlement als in de regering. In het parlement beschikt elke taalgroep over de mogelijkheid om een alarmbelprocedure in te roepen en beschikken de verschillende deelparlementen daarnaast nog eens over de mogelijkheid om een belangenconflict in te roepen. Het is duidelijk dat deze regels in het voordeel van de minderheid spelen. De regering op zijn beurt is bovendien ook nog eens paritair samengesteld en regeert bij consensus. Dat betekent dat wanneer ook maar één Franstalige of Waalse minister zijn veto stelt, de regering kan vallen.

Het is dus duidelijk dat ons politiek systeem niet optie-neutraal is. Voor bepaalde politieke projecten zit mislukking ingebakken in het systeem. Hoe je het ook aan boord legt, bepaalde politieke wensen zijn onmogelijk te realiseren. Als je bovendien weet dat PS en CDH samen 30 zetels hebben, en dus op hun eentje voor zo'n blokkeringsminderheid kan zorgen, dan wordt de ruimte duidelijk waarbinnen Leterme moest manoeuvreren: als een inktvis in een bokaal. Kleine noot: CDH haalde als partij in totaal 404.077 stemmen, nauwelijks meer dan de helft dus van wat Leterme als persoonlijke voorkeursstemmen behaalde.

Het kartel CD&V/N-VA met als kopman Leterme behaalde een overwinning op een programma met drie pijlers: een grote staatshervorming, de splitsing van BHV en een begroting in evenwicht. In een dergelijke institutionele setting is het voor gelijk welke premier die een dat programma wil realiseren onmogelijk om ook maar iets te veranderen. Alles wat niet gesmaakt wordt door de eerder beschreven minderheid, blijft geblokkeerd. Zelfs al zou Leterme 1 600 000

voorkeursstemmen behaald hebben, dan nog was het hem niet gelukt.

Maar Letermes mislukking is niet enkel inherent aan het parlementair systeem, maar ook aan andere Belgische instituties, zoals de monarchie. Instituties zijn dus niet enkel gebouwen, instellingen of rechtspersonen, maar ook ingesleten patronen van handelen, gewoontes. De gewoonte van de Koning om zich publiekelijk zo neutraal mogelijk op te stellen, maar via zijn *backchannels* de besluitvorming te sturen, is daar één van.

Zo stond CDH-oudgediende Melchior Watelet tijdens de formatie in nauw contact¹ met de kabinetchef van de koning, Jacques Van Ypersele De Strihou. Van Ypersele, zelf ooit nog kabinetchef van Watelet, zorgde ervoor dat de Franstaligen Leterme altijd een stapje voor waren: nog voor zijn auto van het domein van Laken reed, wist Milquet al wat de positie van de formateur was.

¹ Zie daarover het stuk: "CDH, de partij van de koning?" gepubliceerd op mijn blog op 1 december 2007: <http://smithsonspplace.blogspot.com/2007/12/zal-cdh-plooien.html>

Tot daar de institutionele arrangementen die het Leterme onmogelijk maakten om een grote staatshervorming te realiseren. Maar Leterme draagt daarnaast ook een eigen verantwoordelijkheid. Eén van die verantwoordelijkheden is bijvoorbeeld de keuze om in een regering te stappen zonder garanties op een staatshervorming.

Fout één: het ontbreken van de nexus

Nexus is een oude Latijns woord dat verwijst naar zoets als een publiekelijke overeenkomst. In tijden van schriftvervalsers en zeldzaamheid van papier, braken contractanten in de Oudheid vaak een kruik of een ander aardewerken voorwerp om een deal te bezegelen. Enkel de personen met de stukken die juist in elkaar pasten, konden op die manier geïdentificeerd worden als de rechthebbenden.

De eerste fout van Leterme is het toetreden tot een regering zonder nexus, zonder duidelijke garanties op welke hervorming dan ook. Voorstanders van Leterme zullen zeggen dat je nooit garanties hebt, maar dat klopt niet. De opmaak van het regeerakkoord is hét moment bij uitstek om andere politieke partijen “te bewegen tot nexus”. Indien zij het werkelijk meenden, dan was het ook geen enkel probleem om hen publiekelijk te laten verklaren dat ze zich gingen inzetten voor een staatshervorming.

Die nexus is er nooit gekomen. Nooit hebben de Franstalige partijen publiekelijk gezegd dat ook zij een staatshervorming willen. Hoogstens toonden zij bereidheid tot praten, of deden zij enkele minieme toegevingen, zoals een regionalisering van het boetefonds (en dan nog beperkt tot bepaalde categorieën van boetes). Een politieke operatie die zich het etiket wil aanmeten staatshervormend te zijn, zou op zijn minst de ambitie moeten hebben de structuur van ons land grondig te willen aanpassen. En die ambitie is aan de andere kant van de taalgrens nooit uitgesproken.

Het vormen van een regering wordt in die situatie een *chicken game*. De druk rond de formatie wordt groter en groter en het komt erop aan wie het langst kan volhouden géén regering te vormen. Vergelijk het met twee auto's die recht op elkaar afrijden. Wie wijkt het eerst af van zijn lijn? Wie geeft het eerst toe? Hoe dichter de auto's komen, hoe groter de druk wordt. In de kranten verschijnen berichten over de toenemende staatsschuld, de dalende koopkracht.

Gouverneur Guy Quaden verklaart in DM van 24 november 2007 dat de crisis België ondertussen 2,5 miljard euro gekost heeft. Hoe men aan die berekening precies komt is niet geweten, maar het cijfer maakt indruk. Experts wijzen op de vergrijzing die zich stilaan aandient. En wereldwijd wordt gekeken naar de supprime-crisis in Amerika, die nog niet de monsterlijke proporties had aangenomen die we nu kennen, maar toen wel al voor extra druk zorgde. Onder die

omstandigheden moet men al staalhard zijn om op zijn lijn te blijven. Men is bij manier van spreken zo sterk genaderd bij de aanstormende tegenstander dat men het wit van zijn ogen kan zien.

En plots was het zover. Op 20 december 2007 kopt Le Soir: “La crise est fini” en op 21 december wordt de regering Verhofstadt-III ingezworen. Op 1 december 2007 had Yves Leterme voor de tweede keer zijn ontslag als formateur aan de koning aangeboden. In de negentien dagen die daarop volgden liet hij zich vermurwen om in een interim-regering Verhofstadt-III te stappen. Weliswaar niet als premier, maar wel als vice-premier.

Dat instappen in een regering zonder garanties werd in de pers omschreven als een daad van staatsmanschap. De sociaaleconomische dossiers leken immers prangend te zijn geworden, en de algemene perceptie was dat men het communautaire niet alles mocht laten verlammen. Dit als schaamlapje voor het overduidelijk politiek feit dat de Vlamingen voor de zoveelste keer hun belangrijkste hefboom tot onderhandeling, de regeringsvorming, uit handen gegeven hadden.

En dat terwijl de ontlading in Le Soir, met tal van getuigenissen van Franstalige en Waalse politici, getuigt van een minstens even grote angst aan de overkant om in frontale botsing te komen. Het is duidelijk dat zij gewonnen hebben. In de daaropvolgende dagen triomferen de Franstalige onderhandelaars in hun media. Er zijn ook lovende woorden voor Verhofstadt, die er in tegenstelling tot Leterme wel in geslaagd was een regering te vormen conform “le pacte Belge”: de meerderheid bestuurt niet.

Kon 21 december 2007 nog net door de beugel omwille van (vermeende?) dringende lopende zaken die moesten aangepakt worden, dan was 20 maart 2008 zonder meer een capitulatie tegenover de Franstaligen. Verhofstadt III diende als interim-regering slechts als brugje voor Leterme-I. Die laatste kon onmogelijk in een regering stappen zonder zijn verkiezingsbeloftes te breken. Maar het regeringswerk overnemen van een voorganger, dat kon toch geen probleem zijn?²

Op 20 maart 2008 neemt Leterme dus het premierschap over van Verhofstadt. Vanaf dan lijdt het geen twijfel meer: hoe verzachtend het eerder beschreven Belgisch kader ook mag zijn, de beslissing om premier te willen worden van dit land, zonder garanties op een grondige staatshervorming of een splitsing van het arrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde, is een persoonlijke keuze. Had Leterme zijn verkiezingsbeloftes willen houden, dan had hij zich op dat moment van de macht moeten onthouden, en zijn eerder gestelde voorwaarden terug naar voren schuiven. Maar daarvoor koos hij niet. Hij zette gewoon de regering-zonder-nexus voort, ten koste van alles.

---

² Dit politiek manoeuvre beschreef ik in mijn opiniestuk in DM van 6 mei 2008: “Onder Leterme-I wordt BHW niet gesplitst”

Als nu, eind 2008 de vraag gesteld wordt wie het in deze crisis dan beter had kunnen doen, dan moet verwezen worden naar dit moment. Elk politiek feit sindsdien is namelijk slechts de logische afwikkeling van die keuze. Het aanbieden van zijn ontslag op 14 juli 2008. De breuk van het kartel met N-VA op 21 september. Het verder moeten regeren met een minderheidskabinet langs Vlaamse zijde.

Politiek mislukken is geen schande, zolang je maar probeert je doelstellingen te realiseren. Je kiezers verraden is echter van een heel andere orde. En dat heeft Letermé ontegensprekelijk gedaan. Verzachtende omstandigheden zijn er niet. Een man met drie licenties kan geen naïviteit toegedicht worden in de zin van: “Hij dacht het binnen de regering te kunnen oplossen.” Wie geen duidelijke afspraken kan maken vóór een regering van start gaat, zal dat zeker niet kunnen tijdens die regering. Dat verzaken aan de eigen idealen én aan een deel van zijn 800 000 kiezers zal hem blijven achtervolgen.

En dan is er nog Fortis. Een zaak die zijn aanvang neemt op maandag 29 september 2008 en zijn einde kent in het ontslag van Letermé op 19 december. Die hele periode bespreken zou ons hier te ver leiden. We beperken ons tot de verkoop van de Nederlandse activiteiten van Fortis en ABN Amro aan de Nederlandse staat van vrijdag 3 oktober en de verkoop van Fortis Bank België en Fortis Insurance België aan BNP Paribas op zondag 5 oktober. In beide dossiers zijn duidelijk ook verkeerde opties genomen, maar ook hier zijn er institutionele aspecten die de persoonlijke verantwoordelijkheid voor die mislukking verzachten.

Fortis – part one

Toen eind september bleek dat de bank in moeilijkheden zou komen door participaties in Amerikaanse rommelkredieten, en dat op een moment dat Fortis ABN Amro nog moest zien af te betalen, werd duidelijk dat de federale regering een rol zou moeten gaan spelen. Voorlopig echter werd de kat uit de boom gekeken. Fortis had immers op 29 september bekend gemaakt dat het ABN Amro van de hand wou doen. Die operatie zou de liquiditeit en dus ook de solvabiliteit op langere termijn van de bank verhogen. Eventuele minderwaarden, veroorzaakt door de rommelkredieten zouden met deze verkoop gecompenseerd kunnen worden. Vooralsnog moest de federale regering niet bijspringen.

Op maandag 29 september 2008 laat Fortis weten dat het ABN Amro wil verkopen. De aankoop, die 24 miljard euro had gekost, was niet vol te houden onder de verslechterende marktomstandigheden. In oktober 2007 had Fortis nog 13,4 miljard euro kapitaal opgehaald door een nieuwe aandelenemissie. Verder was het sprokkelen. Zo werd 2 miljard euro opgehaald met de uitgifte van een converteerbare obligatielening en streek de bankverzekeraar 1,6 miljard euro op met de verkoop van bezittingen. Daarnaast sloot ze zelf nog eens een lening af ter waarde van 10 miljard euro. In 2008 moest eigenlijk maar een klein deel van het geld meer gevonden worden. Maar door de kredietcrisis in Amerika daalde het investeerdersvertrouwen snel.

Sinds de bekendmaking van de bereidwilligheid tot verkopen van Fortis is het snel gegaan. Te snel. Vier dagen later is ABN Amro en een winstgevend stuk van Fortis in Nederlandse handen. De rol die Leterne hierin speelt is tegelijk groot en miniem. En dat is net de tragiek.

Wat de verkoop aan Nederland betreft kan Leterne niet veel verweten worden. Behalve dan dat hij de Nederlanders, een handelsnatie met eeuwen ervaring, zwaar onderschat heeft. Die ruiken een interessante deal al van maanden op voorhand. Ze kennen de financiële situatie van Fortis goed en anticiperen ver vooruit zodat ze bij een eventuele verzwakking van het Fortis-project er als de kippen bij kunnen zijn als er iets te rapen valt. Op donderdag 17 juli 2008 al publiceert het Financieele Dagblad, een Nederlandse economische krant vergelijkbaar met onze “De Tijd”, een artikel waarin uit goede bron vernomen wordt dat ING geïnteresseerd zou zijn om ABN Amro van Fortis over te kopen.

ING is de “Internationale Nederlanden Groep”, ontstaan in 1991 uit een fusie van de bank “Nationale Nederlanden”, die tot op heden nog steeds het Nederlands Elftal sponsort, en de Postbank, vergelijkbaar met onze “Bank van de post”. ING Group is eerder een holding dan een merk en groepeerd naast de twee grootste nog tal van andere banken. In ieder geval heeft ze, vooral via de Postbank die in Nederland ruim 7,5 miljoen rekeninghouders heeft, of bijna de helft van de Nederlandse markt, nauwe banden met de Nederlandse regering.

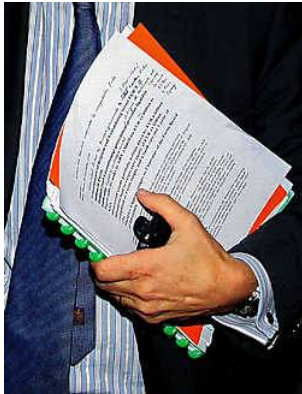
Diezelfde Nederlandse regering liet in 2007 nog met tegenzin die andere belangrijke bank, ABN Amro, inkopen door Fortis. Die verkoop zat diep. Men voelde het aan als een raid op de nationale soevereiniteit van Nederland. Sinds deze “hostile take-over” was de Nederlandse regering erop gebrand Amro terug naar de eigen stal te brengen. Ik vermoed dus dat de Nederlandse regering (Bos-Balkenende-Wellinck) het op een akkoordje gegooid heeft met ING. “Als jullie ons helpen ABN Amro terug binnen te halen, dan kunnen steunen wij jullie in moeilijker tijden.”

Overigens was zo’n harde zakendeal zelfs niet nodig: Wouter Bos verklaart in het magazine Vrij Nederland van 9 december 2008 dat er een algemeen ‘oranjegevoel’ was toen ze de bank terugkochten. Vier dagen nadat de Nederlandse staat beide banken had genationaliseerd, werden in Amsterdam de logo's die Fortis alvast aan het hoofdkwartier van zijn dochter in spe ABN Amro had bevestigd, onder grote belangstelling van de tevreden voorbijgangers opnieuw verwijderd. Zo zie je maar dat een gezonde dosis nationaal gevoel geen kwaad kan.

De taak van de ING-onderhandelaars was volgens mij dus niet ABN Amro echt te kopen, maar er interesse voor te tonen, en op het juiste moment af te haken. ING dus als prijszetter: als zij effectief een bod uitbrengen, en dat wordt geweigerd, dan kan een volgend lager bod in een meer penibele situatie zeker niet meer afgeslagen worden. En dat is precies wat gebeurt. Een eerste bod van ING voor Amro is 5 miljard euro, belachelijk laag voor een bank die ruim vijf keer zoveel waard was bij aankoop.

Maar de Belgische regering onderhandelt verder, met de hete adem van de dalende aandelenkoers in de nek. ING lijkt op zondagavond 28 september bereid om in te stemmen met de vraagprijs van 10 miljard euro. Aan Belgische kant verbrandt men zich in de bereidheid het voor die prijs te willen laten, terwijl men denkt men dat het de goeie kant op gaat.

Op dinsdagavond 30 september 2008 echter laat ING weten af te zien van een het bod van 10 miljard euro op ABN Amro dat in de onderhandelingen van maandagnacht nog verdedigd werd. Dat bod maakte deel uit van de deal die in de nacht van maandag op dinsdag bereikt werd. Die deal bestond erin dat de Nederlandse, de Belgische en de Luxemburgse overheid samen 11,2 miljard in de respectievelijke bankpotten van Fortis zouden stoppen, om die zo per land te nationaliseren. Merk op dat de investering van de gezamenlijke overheden nauwelijks groter is dan de investering van de private partner ING. ING kan dus als het sluitstuk van de deal gezien worden.

Al snel bleek dat er inderdaad stront aan de knikker was. België kwam over de brug met haar belofde 4,7 miljard, Luxemburg ook met zijn 2,5 miljard en ook Nederland zou 4 miljard in de Nederlandse bankpoot stoppen. Quod non. Zo blijkt nog geen 24 uur daarna. Na het volgens mij georchestreerd afhaken van ING op maandag, blijft nu ook de Nederlandse regering talmen met de belofde 4 miljard op dinsdag.

Op woensdag 1 oktober 2008 is het geld er nog steeds niet. Wouter Bos doet er zelfs nog een schepje bovenop. Hij stelt onomwonden dat er naast de rommelkredieten nóg lijken in de Fortis-kast zitten. De Belgische regering kan geen kant meer op: ING vormde met zijn 10 miljard het sluitstuk van de redding, en de berichten die Bos de wereld instuurt doen de koers enkel nog maar zakken, tot op het dramatisch lage peil van 5,5 euro, een halvering tegenover de maand daarvoor.

Bos wil dus heronderhandelen. Dat gebeurt in de dagen die volgen. Op vrijdag 3 oktober dan, in de vroege ochtend, bereiken de Belgische en Nederlandse regering in het grootste geheim een nieuw akkoord. De Nederlandse regering koopt de Nederlandse poot van de Fortisbank én ABN Amro voor een luttele 16,8 miljard euro. ABN Amro gaat voor slechts 7,8 miljard van de hand, een stuk lager dan het eerste bod van ING.

En dat terwijl Amro ooit aangeschaft werd voor 24 miljard euro. Het is een ramp: nu is België Fortis én Amro kwijt voor iets meer de helft van hun gezamenlijke waarde. Drie weken daarna, op 19 oktober, krijgt ING als enige bank in Nederland 10 miljard euro van de Nederlandse regering, ter ondersteuning van haar kapitaalbasis.

Fout twee – “never throw away your trumps”

In vijf werkdagen, van maandag tot vrijdag, werd België dus zijn Nederlandse Fortis-activiteiten ontfutseld. Had men dit kunnen vermijden? We zullen het wel nooit weten. Niemand kon de handigheid van de Nederlanders inschatten. Ook Letorme niet. Maar er zijn op zijn minst toch enkele strategische kemels geschoten. Ook Nederland had zwakke plekken, maar daar is geen gebruik van gemaakt.

Zo was de kapitaalsbasis van Fortis België namelijk sterker dan die van Fortis Nederland. Dat komt omdat de meeste deposito's van klanten bij Fortis België zaten. Die kon operaties dus financieren met eigen cash, terwijl Fortis Nederland moest lenen op de interbancaire markt. Meer nog, Fortis Nederland financierde zijn liquiditeit via een kredietlijn met Fortis België! Die had een lijn uitstaan van zo'n 60 miljard euro op Fortis Nederland, waarvan zelfs tweederde op zeer korte termijn verviel. De Nederlandse centrale bank deed niets. Fortis Nederland was compleet afhankelijk van Fortis België en die had de Nederlandse poot dus quasi in zijn zak. Zette Bos druk op de Belgische regering via ING en onheilstijdingen, dan kon België evengoed druk gezet hebben op Nederland via haar positie van uitlener van liquiditeiten. Had Fortis België de geldkraan bedreigd dicht te draaien, dan zongen de Nederlanders vast een toontje lager.

Maar dat gebeurde niet. Het is hoogst onverstandig geweest van de Belgische regering om haar troeven niet uit te spelen. Hoe kon men zich laten paaien met zo'n lage overnameprijs, terwijl men de Nederlanders via een kredietlijn virtueel in de tang had? Het is alsof een leeuwentemmer zijn zweep zou weggelassen en zijn kop in de muil van het dier zou steken. Waarom gooide zij haar beste troeven weg? En why in hell werd het Fortis-management hierbij niet betrokken? Ok, de Fortistop was niet bepaald vertrouwenswekkend te noemen. Maar uiteindelijk kennen zij hun winkel nog het beste. En waren ze nog steeds meerderheidsaandeelhouder. De Belgische overheid had zich in de nacht van 29 op 30 september immers maar voor 49,9 procent kunnen inkopen. Het meest logische was dat de Fortistop mee kon onderhandelen over de toekomst van het eigen bedrijf. Maar dat is bij de verkoop aan Nederland maar met mondjesmaat gebeurd.

Wat ook vreemd is, is dat zelfs toen Bos vrijdagochtend 3 oktober de deal voor Nederland binnen had, hij maar bleef gif spuien over Fortis. Hij beweerde in de Nederlandse pers dat Nederland het goede deel gekocht had. “In Fortis Bank België zitten besmette activa en het doorknippen van de banden belet dat het Nederlandse deel besmet wordt.” De Belgische regering countert niet en gaat het weekend in zonder aan te tonen dat Fortis door de 16,8 miljard die ze net kreeg van de verkoop, heus wel liquide is. De Fortistop is in de communicatie daarover in geen velden of wegen te bekennen.

Hoe de verhoudingen juist zaten, zullen we wellicht wel nooit weten, maar mijn vermoeden is dat op dat moment BNP Paribas al een sturende factor was. Misschien gooiden de Nederlanders het zelfs wel op een akkoordje met de Fransen. Ze waren tenslotte elkaars objectieve bondgenoten. Nederland van zijn kant wou zijn Amro terug. BNP Paribas moest dan wel een deel aan de Nederlanders laten, ze had er tegelijk ook voordeel bij dat Nederland een stuk van de Fortis Holding voor eigen rekening zou nemen. Een gnoe val je best met een paar leeuwen aan. Toen Fortis op vrijdag 3 oktober al fel verzwakt was, volstond een klein beetje extra druk om de prooi op zondag 5 oktober fataal op zijn knieën te dwingen.

Het is niet bekend of er contacten zijn geweest tussen de Nederlandse en de Franse regering. Dat hoeft eigenlijk ook niet. De situatie was overduidelijk. Het natrappen van Bos op vrijdag kan hierdoor verklaard worden. Zijn uitspraken waren niet achteloos: hij wist dat de financiële wereld zijn uitspraken met argusogen volgde. Beweren dat er nog lijken in de kast zaten bij Fortis, terwijl de Nederlanders bij de verkoop van Amro áán Fortis het jaar ervoor nog elke steen tien keer hebben omgedraaid op zoek naar onregelmatigheden, was is geloofwaardig. Maar voor de publieke opinie is het genoeg. Het is alsof Bos tegen Prot wou zeggen: “It’s all yours”.

Wat is nu de verantwoordelijkheid van Leterme in deze? Ik geloof dat hij om de tuin is geleid door de persoon op wie hij op dat moment het meest had moeten kunnen vertrouwen: zijn minister van financiën Didier Reynders. Als hij, met zijn acht jaar ervaring, aan Leterme verzekert dat een verkoop aan Nederland de beste optie is, wie is Leterme dan nog om nee te zeggen? In het nachtelijk overleg, geïsoleerd en onder grote druk, is hij een makkelijke prooi. Leterme dus opnieuw als figurant in een Belgisch decor, als bliksemafleider voor de pers, als zondebok. De immer glimlachende grijzende politicus trad nooit op de voorgrond, ook al was hij de best geïnformeerde man van België.

De reden waarom ik Reynders zo’n grote rol toedicht is omdat plots de naam Albert Frère opduikt in de berichtgeving. En dat is nooit goed nieuws. Frère, rijk geworden met de staalsubsidies aan Wallonië in de jaren ’80, is de enige Belg die ooit in de lijst van allerrijksten van Forbes terecht kwam. Zijn vermogen werd in 2002 nog geschat op 1 miljard euro en met een belang van 7,2 procent in Suez heeft hij als aandeelhouder bijna een kwart van de stemrechten in handen. Suez en BNP hebben een lange relatie met elkaar. Frère ook. Hij was erbij toen de Generale Maatschappij uitverkocht werd richting Frankrijk (1988). Hij was erbij toen BBL verkocht werd aan Nederland. Hij was erbij toen Electrabel ten prooi viel aan Suez (20.07.2007). En hij was er nu, blijkens een bericht in DS van 16.12.2008 ook bij toen Fortis verkocht werd aan de Fransen.

Reynders en Frère zijn twee handen op één buik. Reynders bezoekt Frère steevast als ie op reis is in Marokko. Frère heeft daar een optrekje in Marrakesh. En de minister op zijn beurt zorgde er op zijn beurt voor dat zoon Gérald Frère op 13 juni 2005 met groot vertoon verwelkomd werd op het ministerie van Financiën om er Commandeur in de Orde van Leopold te worden. Een paar telefoontjes volstaan in zo'n netwerken om elkaars posities te kennen.

Leterme is er volgens mij deze keer dus opgelegd. Terwijl hij dacht een goeie deal te doen met Nederland, en de 16,8 miljard euro kon gebruiken ter versteviging van de Belgische activiteiten van Fortis, traptten de Nederlanders nog na, waardoor de waarde van Fortis nog verder zakt. BNP staat al klaar om over te nemen, begeleid door een gewiekste Reynders.

Reynders moet op dat moment geweten hebben wat BNP van plan was. Hij mag als een wolf in schaapskleren beschouwd worden, die goeie contacten onderhoudt met de Franse *haute finance*. Hij ontmoet zijn logebroeders vaak in de Parijse “werkplaatsen” en is tot nader order nog steeds een communautair tegenstander. Ik ben er ook van overtuigd, maar dat is mijn persoonlijke visie, dat de Franstaligen in België meer dan wij volop bezig zijn met het einde van het land³. Elke verkoop van Belgisch patrimonium richting La Grande Patrie is dan ook een veiligstelling voor later. Bedenk er nog bij dat het webadres www.bnpparisbasfortis.be al op 21 september geregistreerd werd in de databank van domeinnaam-beheerder DNS en je krijgt een idee van de maskerade die is opgevoerd.

Nee, in deze treft Leterme geen schuld. Het was een spelletje poker “out of his league”. Hoogstens had hij de Belgische troeven beter moeten uitspelen. Want veel erger dan een sterke vijand is een onbetrouwbare vriend. Reynders zal in de Parijse loges ondertussen als een held onthaald zijn, terwijl Leterme de mokerslagen van de publieke opinie incasseert. Tot zover het Nederlandse deel.

---

³ Deze stelling verdedig ik in het decembernummer van Den Borluut, het magazine van Jong N-VA UGent. Dit kan gedownload worden van op http://student.ugent.be/jongnva/files/den_borluut_2008_2009_nr_2.pdf

Fortis – part two

Op vrijdagochtend 3 oktober 2008 is de deal met de Nederlanders dus rond. Maar het akkoord wordt

pas nabieurs bekend gemaakt, op vrijdagavond. Wie op vrijdag nog ging slapen met aandelen Fortis, zou die, zonder dat de beurs open gegaan was, op maandagochtend in waarde zien verminderen. Of tenminste: zou die hebben zien verminderen, want het Fortis-aandeel werd voorlopig geschorst. Feit is dat een stuk van de waarde van Fortis verkocht is geweest zonder instemming van de aandeelhouders, en zelfs zonder instemming dus – zo blijkt uit een interview met

advocaat Mischaël Modrikamen (DM 11.10.2008) – van de Fortis top.

Maar de zweer is nóg niet uitgeëtterd. Door de onheilspellende berichten van Nederlands minister van financiën Bos, ook na de deal met België, duikt Fortis het weekend in in een crisissfeertje. BNP Paribas voert de druk op de regering-Leterme op. Er wordt gefluisterd dat binnenkort alle kredietlijnen op de interbankenmarkt aan Fortis ontzegd zullen worden. Misschien is dat zo, maar dat is niet zeker. Fortis België is net versterkt met 16,8 miljard euro, en dat is niet niks. Bovendien is de bank eigendom van de Belgische staat, wat de onderneming nog meer credibiliteit had bezorgd. En ook die 60 miljard liquiditeit richting Nederland zou binnenkort weer thuis zijn.

Objectief gezien is er dus geen reden tot plotse paniek. Maar een aantal factoren zijn genoeg om ook een tweede cruciale fout in het bankendossier te veroorzaken waar BNP kan van profiteren. BNP kan heel veel contacten in de interbancaire markt aanspreken en onder druk zetten om inderdaad geen kredietlijnen naar Fortis België meer te openen. Bovendien hadden Fortisklanten al voor 20 miljard aan deposito's van bij Fortis weggehaald. Niet dat dat zo'n probleem was – met een balanstotaal van 239 miljard aan deposito's kon Fortis wel tegen een stootje – maar het psychologisch effect daarvan is niet te onderschatten. Tijdens dergelijke onderhandelingen bestaat het gevaar van tunnelzicht. Uren lijken dagen en er is een hyperfocus op details.

Op zondagavond 5 oktober breekt dus de veer en BNP Paribas koopt Fortis België voor 14,5 miljard euro. De Franse bank verwerft voor dat geld 75 % van Fortis Bank België, 67 % van Fortis Bank Luxemburg en 100 % van Fortis Insurance Belgium. Bovendien nemen België en de Fortis Holding het gros van de rommelkredieten voor hun rekening. Dat zijn kredieten die bijna met zekerheid niet meer zullen kunnen gerecupereerd worden. In plaats van BNP de blutsen met de builen te laten kopen, worden die sterk overgewaardeerde kredieten in een apart investeringsvehikel geplaatst, waar BNP slechts voor 10 % in participeert. 24 % van de blootstelling aan die toxische kredieten neemt de Belgische staat voor zijn rekening, en de rest, 66% wordt door Fortis Holding opgehoest. Het gaat in totaal over een pakket van 10,4 miljard “besmette” beleggingsproducten.

De hele deal is op zijn minst een ramp te noemen. Ten eerste is de overnameprijs voor Fortis Bank België en Fortis Verzekeringen België (14,5 miljard) nog minder dan wat Nederland voor Fortis Nederland plus Amro neertelde (16,8 miljard), terwijl de activiteiten van Fortis in België veel groter zijn. Bovendien doet de Belgische regering een zeer zwakke deal, want Paribas legt eigenlijk maar 5,5 miljard euro van dat bedrag in cash op tafel. Dat geld wordt betaald voor Fortis Verzekeringen België. Het andere stuk, Fortis Bank België, betaalt zij met 9 miljard euro aan nieuw gecreëerde aandelen, wat zowat de slechtste belegging is die je op dit moment kunt doen. Van die waardecreatie gaat 8,2 miljard naar de Belgische staat, de rest naar Luxemburg.

België wordt op die manier met een kluitje in het riet gestuurd en verwerft een participatie in BNP Paribas van 11,09 %. Ze wordt daarmee de grootste aandeelhouder in de Franse Bank. Dat klinkt natuurlijk goed, maar dat is ook het enige. Ze houdt zelf ook nog een belang van 25 % in Fortis België, die zij een blokkeringsminderheid noemt. De naïviteit is onvoorstelbaar! Met hetzelfde gemak waarmee Paribas tot een kapitaalverhoging besloot om Fortis Bank België te kunnen kopen (9 miljard) zou zij in de toekomst kunnen besluiten om het aandeel van de Belgische overheid te laten verwateren. 15 % wordt dan 5 %. Of nog minder. Bovendien zijn de huidige aandelen in BNP ook niet vast te waarderen. Op de huidige markten zijn aandelen de slechtst mogelijke zekerheden die er zijn: “Shareholders eat well, bondholders sleep well”

Ten tweede is 9 miljard euro veel te weinig. Men kan dan wel argumenteren dat de beurskoers zakte, dat allerlei minderwaarden moesten geboekt worden, maar er zijn op zijn minst twee elementen die dat tegenspreken. Op vrijdag 3 oktober is de positie van Fortis Bank België versterkt met 12,8 miljard van de 16,8 miljard euro door de verkoop van Fortis Nederland + ABN Amro. Wanneer de bank op zondagavond voor 75 % verkocht wordt, dan betekent dat ook dat BNP Paribas uiteindelijk eigenaar wordt van Fortis Bank België en dus ook van zijn cash, wat omgerekend neerkomt op 9,6 miljard euro. BNP koopt dus een bank voor 9 miljard aan aandelen, gemaakt uit dunne lucht, en krijgt er 9,6 miljard cash bij? Begrijpe wie kan!

En in die overnameprijs is nog niet eens de intrinsieke waarde van de bank als onderneming berekend! Die was op zich al 9,4 miljard euro waard! Immers, in de nacht van maandag 29 op dinsdag 30 september kocht België zich in in Fortis Bank België voor 49,9 % ofte 4,7 miljard euro. In het weekend van zaterdag 4 en zondag 5 oktober koopt zij de resterende 50,1 % van Fortis op voor eenzelfde 4,7 miljard euro, wat de totale waarde van de bank bij verkoop dus op 9,4 miljard euro brengt. 75 % daarvan verkopen brengt normaalgezien dus een goeie 7 miljard euro op.

De onderneming plus de cashpositie waren dus samen 16,6 miljoen euro waard, en die gingen voor 9 miljoen euro van de hand. BNP koopt Fortis dus werkelijk voor een prikje. Volgens Mischaël Modrikamen is bij de verkoop van Fortis België aan BNP de Fortistop opnieuw niet betrokken geweest. Meer nog. Zij waren zelfs geen voorstander van de verkoop: Fortis Bank België had na de verkoop aan Nederland meer dan liquide genoeg in huis. Pas na de transactie werd duidelijk hoe groot de schade wel was. In Parijs moeten ze eens goed gelachen hebben. “*Les Belges, mon dieu, quels connards*”.

Fout drie - laat nooit iemand anders jouw timing bepalen

Overzien we de hele episode – reddingsplan, verkoop aan Nederland, verkoop aan Frankrijk – dan stellen we vast dat in één week tijd (van maandag 29 september tot zondag 5 oktober) de belangrijkste financiële instelling van ons land in buitenlandse handen terecht gekomen is. De vergoedingen die we daarvoor kregen zijn niet alleen mager, ze zijn vooral ook éénmalig. Als je weet dat het winstpotentieel voor Fortis werd geschat op een jaarlijkse 1,7 tot 2 miljard euro, dan is dat geen kleine bank. Na drie jaar werking is het cashdeel dat BNP ervoor betaalde dus al ruimschoots teruggewonnen. Dit laat nog maar eens zien hoe lichtzinnig Fortis België verkocht werd.

En dat terwijl Fortis België zopas nog maar sterker geworden was. Niet enkel zag Fortis Bank België zijn cashpositie met de verkoop van Fortis Nederland enorm versterkt. Bovendien was de bank op dat moment volledig eigendom van de Belgische staat. Als staatswaarborg in vele gevallen al genoeg is om de kredietwaardigheid van een bank te herstellen, wat betekent een nationalisering dan wel niet? En bovenal is er nog een weinig bekend argument om niet te verkopen: op maandag 6 oktober moest ruim 34 miljard van de 60 miljard liquiditeit die aan Nederland ter beschikking werd gesteld, terugvloeien. Op 13 oktober zou nog eens 10 miljard daarvan moeten volgen. En kort daarna het resterende deel.

Had de Belgische regering dus het hoofd koel gehouden, en één dag langer gewacht, dan waren alle liquiditeitsproblemen van de baan. Het argument dat een oplossing moest gevonden worden tegen maandag 6 oktober, of dat anders Fortis Bank België zou omvallen, gaat dus niet op. Ook de Fortistop geloofde tot net voor de verkoop nog in een doorstart, gesteund door het vers injectiekapitaal uit Nederland, en de liquiditeitskredieten die er zaten aan te komen. Er is in dit dossier niet één kermel geschoten, maar een hele kudde.

Ook hier is de individuele verantwoordelijkheid van Leterme moeilijk te bepalen. Net zoals bij de verkoop aan Nederland kon hij volgens mij niet rekenen op advies van een team met één doel. Wie met Franstaligen aan tafel zit in de onderhandelingen, moet steeds rekening houden met dubbele agenda's. Een uitverkoop richting de Franse broeders is voor hen nooit een slechte optie. Beeld u een vergelijkbaar scenario in Nederland in. Zou een verkoop van ING aan Deutsche Bank daar zo'n logische optie zijn als een verkoop van onze belangrijkste bank aan een Franse? Helemaal niet.

Als het argument was dat tegen maandag een oplossing noodzakelijk was omwille van het openen van de beurs, waarom bleef het aandeel dan op maandag 6 oktober toch nog geschorst? Als het argument was dat Fortis geen week meer zou overleven omwille van liquiditeitsproblemen, waarom werd dan geen rekening gehouden met het terugvloeien van ruim 34 miljard op maandag? Als het argument was dat alles te snel moest gaan om de zaak lang te bestuderen, hoe kun je een beslissing zonder studie dan met zoveel flair verdedigen als op de persconferentie van maandag 6 oktober?

Conclusie

De vraag van dit uitgebreide stuk peilt naar de individuele verantwoordelijkheden ten opzichte van de setting waarin men die verantwoordelijkheden moet uitoefenen. Met betrekking tot de staats hervorming is duidelijk geschetst hoe voor bepaalde politieke projecten zoals meer Vlaamse autonomie, mislukking ingebakken zit in het systeem. Geen enkele premier met een dergelijk verkiezingsprogramma had zijn beloftes kunnen waarmaken, wat op zich al een ernstige aanwijzing is van het democratisch deficit van dit land. Wat Leterme wel had kunnen doen, is zijn beloftes houden, zelfs al waren ze onhaalbaar. Dat kon eenvoudig door te besluiten dat indien het Belgisch systeem verhindert een gemandateerde politieke optie te realiseren, dat systeem veranderd moet worden. En indien dat Belgisch systeem niet wil of kan veranderen, we maar uit dat systeem moeten stappen. Maar de intellectuele moed tot zo'n uitspraak te komen, ontbreekt nog velen.

Inzake de Fortisverkoop aan Nederland kan men ook spreken van een gedeelde verantwoordelijkheid tussen ideaal en institutie. Leterme, noch enig ander individu kon in de gegeven omstandigheden alleen de complexiteit van dit dossier aan. Je hebt een team van mensen nodig die op één lijn zitten en die je kunt vertrouwen. Met Didier Reynders op financiën was dat niet het geval. Fortis Nederland werd uitverkocht aan de Nederlandse staat door een combinatie van Nederlandse handigheid en een gebrek aan Belgisch-Franstalige loyauteit. Terwijl Leterme als Vlaming het beste probeerde te realiseren voor het hele land, probeerde Reynders vooral het beste te realiseren voor het buitenland, het echte vaderland Frankrijk. Voor velen is dit een conclusie die te ver gaat, maar ik blijf ze verdedigen: de Franstaligen in België beschouwen zich als second hand French.

Dit neemt de verantwoordelijkheid van Leterme niet volledig weg, maar ze beperkt ze tot het deel waar hij zelf zicht op had. Hij dacht een goeie deal met Nederland afgesloten te hebben, maar om één of andere reden was zijn omgeving niet proactief meedenkend genoeg over welke troeven ingezet konden worden om Nederland te counteren. Het openliggen van een kredietlijn van 60 – zestig – miljard naar Nederland was een driedubbele aas die werd weggeworpen als een joker.

De verantwoordelijkheid van Leterme in de verkoop aan BNP Paribas is al even onduidelijk. Ook daar lijkt het erop dat de setting waarin hij zich bevond, ronduit vijandelijk was. Stel je voor dat de Vlaamse regering voor dezelfde uitdaging stond. Dan zou die even moeilijk zijn, maar je hebt tenminste partners die je kunt vertrouwen.

Hoe gebrekkig deze analyse ook is, hoe weinig inside information ze ook bevat over het proces, het product is in ieder geval duidelijk: op anderhalf jaar tijd is in de communautaire dossiers geen meter vooruitgang geboekt. En op één week tijd is België beroofd van zijn meest kostbare kroonjuwelen. Analisten zullen nog jaren nodig hebben om een analyse ten gronde te maken. Dit was mijn poging.

Brecht Arnaert

25/12/2008